

Turveg Tørejuvet, Vinddalen i Forsand kommune

Konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø

Rune Idsøe

**Turveg Tørejuvet,
Vinddalen i Forsand kommune
Konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø**

Ecofact rapport: 327

www.ecofact.no

Referanse til rapporten:	Idsøe, R. 2014. Turveg Tørejuvet, Vinddalen i Forsand kommune – Konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø. Ecofact rapport 327.
Nøkkelord:	Tursti, Vinddalen, Forsand, kulturminner, virkninger, konsekvenser, potensial
ISSN:	1891-5450
ISBN:	978-82-8262-325-4
Oppdragsgiver:	Forsand kommune via Prosjektil Areal AS
Prosjektleder hos Ecofact AS:	Leif Appelgren
Prosjektmedarbeidere:	Leif Appelgren, Knut Børge Strøm
Kvalitetssikret av:	Roy Mangersnes
Forside:	Bilde fra eksisterende tursti i Vinddalen. Foto: Knut Børge Strøm

www.ecofact.no

INNHold

1 FORORD	1
2 SAMMENDRAG	2
3 INNLEDNING	4
4 TILTAKSBESKRIVELSE	5
5 MATERIALE OG METODE	7
5.1 BEGREPER OG DEFINISJONER	7
5.2 VURDERING AV VERDI	8
5.3 VURDERING AV OMFANG	10
5.4 VURDERING AV KONSEKVENSS	11
5.5 DATAGRUNNLAG	12
5.6 PROBLEMSTILLINGER	12
5.7 INFLUENSOMRÅDE OG UTREDNINGSOMRÅDE	13
6 OMRÅDEBESKRIVELSE	14
6.1 LANDSKAP, VEGETASJON OG LØSMASSER	14
6.2 DAGENS AREALBRUK	15
6.3 MENNESKELIG PÅVIRKNING	15
7 KULTURMINNER OG KULTURMILJØ	17
7.1 LOKALHISTORIE	17
7.2 REGISTRERINGSSTATUS I ASKELADDEN	18
7.3 SEFRAK	19
7.4 KULTURMINNER I PLANOMRÅDET	20
7.4.1 Drifteveien gjennom Tørejuvet	21
7.4.2 Tjuahedleren	23
7.4.3 Driftevei til Tverrfjelldalen	25
7.5 POTENSIAL FOR IKKE REGISTRERTE KULTURMINNER	26
7.5.1 Potensial for automatisk fredete kulturminner	26
7.5.2 Potensial for stølsminner	27
7.5.3 Undersøkelsesplikten	28
8 OMFANG OG KONSEKVENSS	29
8.1 0-ALTERNATIVET	29
8.2 DRIFTEVEIEN	29
8.3 TJUAHEDLEREN	29
8.4 DRIFTEVEI TIL TVERRFJELLDALEN	30
8.5 SAMMENFATNING	31
9 AVBØTENDE TILTAK	31
10 KILDER	32

1 FORORD

På oppdrag fra Forsand kommune, via Prosjektil Areal AS har Ecofact utført en utredning av konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø ved etablering av en planlagt turvei i Vinddalen i Forsand kommune, Rogaland fylke.

Utredningen baserer seg på tegninger av traseen for turveien presentert av oppdragsgiver. Grunnlaget for utredningen er feltdata frembrakt av arkeolog Rune Idsøe under befaring 16. desember 2013. I tillegg er det søkt etter relevante data i tilgjengelige databaser på internett (Askeladden, Temakart Rogaland, m. fl.) samt noe litteratur. Rapporten er utarbeidet av arkeolog Rune Idsøe og kvalitetssikret av Roy Mangersnes. Kontaktperson for oppdragsgiver har vært Trond Heskestad, Prosjektil.

Sandnes
07. februar 2014

Rune Idsøe

2 SAMMENDRAG

Beskrivelse av oppdraget

I forbindelse med planer om etablering av utvidet turvei i Vinddalen i Forsand kommune har Ecofact gjennomført en utredning av konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø i plan- og influensområdet.

Datagrunnlag

Befaring ble foretatt 16. desember 2013 av arkeolog Rune Idsøe. Tilgjengelige databaser og relevant litteratur er også benyttet.

Kulturhistoriske verdier

Planområdet er et marginalt utmarksområde i grensa mellom høyereliggende dalføre og høghei. En driftevei med 1800-tallet som primær brukstid passerer gjennom planområdet. Det går også en annen driftevei til Tverrfjelldalen som delvis sammenfaller med turveiens første 250 meter, men denne framstår her som vanlig tursti etter vegetasjonsslitasje. Tjuahedleren sentralt i planområdet er ikke registrert som kulturminne, men navnet indikerer historisk bruk. For øvrig er det ingen registrerte kulturminner i planområdet, eller i umiddelbar nærhet. Nærmeste kjente kulturminner for øvrig er Fantahedleren to kilometer lengre nede i Vinddalen, som er antatt benyttet i steinalderen, driftelega ved Fossmorklegå seks hundre meter nord for planområdet og Soddastølen to kilometer nord for planområdet.

Beskrivelse av virkningsomfang

Utvidet turvei sammenfaller med drifteveien gjennom storsteinet ur i den nordlige delen av planområdet. Denne vil følgelig gå tapt langs den aktuelle delstrekningen, men noe begrenset opparbeiding og historisk lesbarhet begrenser omfanget noe.

Konsekvenser

Middels verdi og middels – stort negativt virkningsomfang betyr at konsekvensen blir middels negativ (- -) for drifteveien gjennom Tyrejuvet.

3 INNLEDNING

I forbindelse med planer på etablering av turvei i Vinddalen i Forsand kommune, Rogaland fylke, har Ecofact gjennomført en utredning av konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø i plan- og influensområdet. Oppdragsgiver har vært Forsand kommune via Prosjektil Areal AS.

Planprogram

Planprogrammet legger føringene for hva som skal utredes og hvordan. Fra planprogrammet vedtatt **XX** siteres følgende for temaet kulturminner og kulturmiljø:

Forhold som vil bli utredet og belyst

Forholdet til den gamle driftevegen til Flørli.

Gjennomføring og metode

Planområdet vil bli befart, kartlagt og vurdert etter kulturminneloven. Tiltakets forhold til eldre drifteveg vil beskrives.

Uttale fra Rogaland fylkeskommune

Rogaland fylkeskommune, seksjon for kulturarv, skriver i uttalen til planprogrammet (22.1.14) at:

Planens influensområde må defineres. Kulturminner og deres historiske kontekst innenfor planområdet og planens influensområde må beskrives og kartfestes. Det må fremgå av beskrivelsen tidsdybden til kulturminnene/kulturmiljøene. Det må foretas en vurdering av potensialet for funn av uregistrerte kulturminner innenfor planområdet av en fagperson.

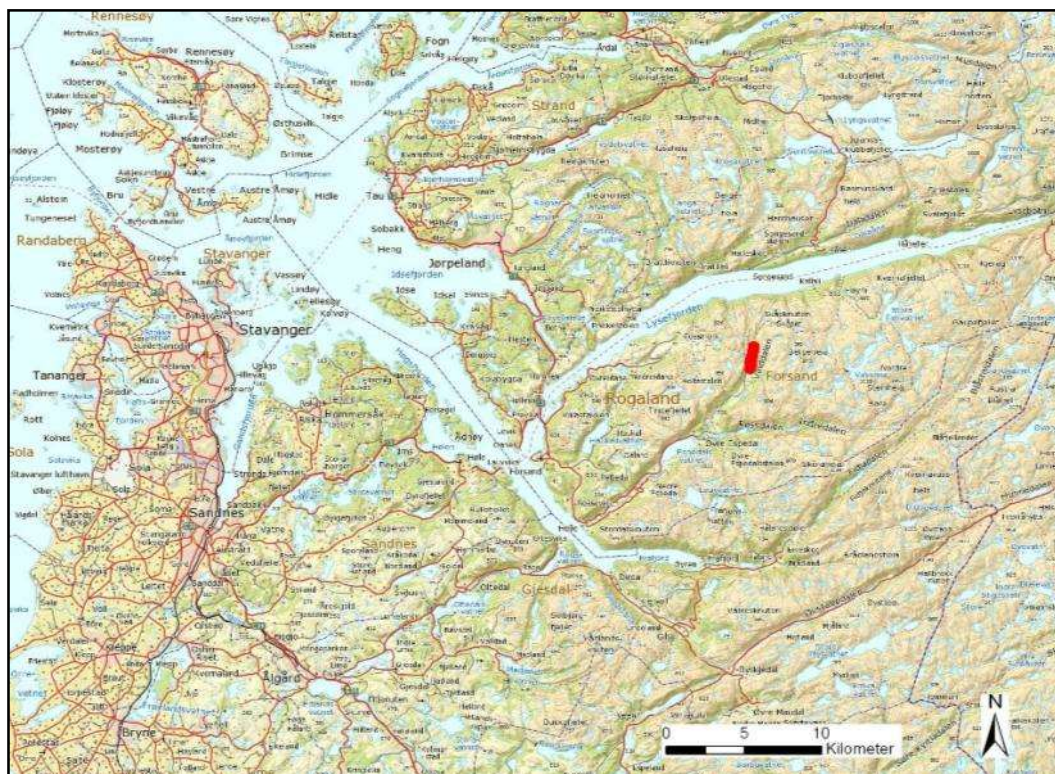
Tiltakets konsekvens for kulturminneverdiene innenfor planområdet og influensområdet må beskrives og visualiseres gjennom fotomontasje. Avbøtende tiltak må vurderes og eventuelt beskrives.

Det må gjøres rede for når undersøkelsesplikten, kulturminnelovens § 9, skal oppfylles. Som nevnt ovenfor er det først når planen er på offentlig ettersyn at vi kan kreve at undersøkelsesplikten oppfylles, men det er en fordel at de arkeologiske registreringene gjennomføres i forbindelse med konsekvensutredningen slik at den kan gi en reell vurdering av tiltakets konsekvenser for kulturminneverdiene innenfor planområdet.

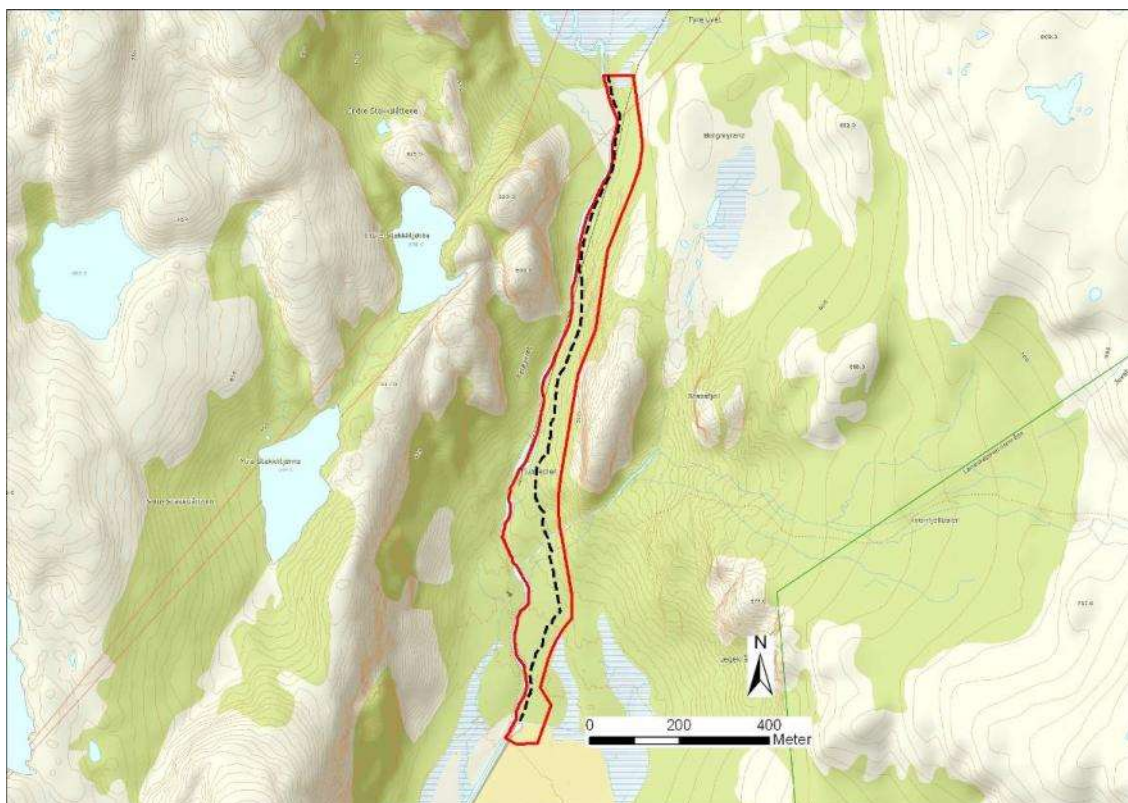
4 TILTAKSBESKRIVELSE

Det er planlagt en betydelig utbedring av eksisterende tursti fra Vinddalen nordover gjennom Tørejuvet. Planområdet omfatter et om lag 1,5 km langt strekk langs elva Vinddøla. Den planlagte turveien vil begynne ved parkeringsplassen ved enden av Vinndalsvegen, og gå på østsiden av elva. Området er et populært turområde. Geografisk plassering av området er vist i figur 4.1 og 4.2.

Det er allerede en sti langs den berørte elvestrekningen. Denne går til dels på vestsida av elva, og det er derfor behov for å etablere en delvis ny trasé på østsiden for å unngå kryssing av elva. Den nye traseen vil være omtrent 500 m lang, mens resterende deler vil følge eksisterende sti. Turveien vil få ATV-standard, og det er derfor behov for en betydelig oppgradering av eksisterende sti.

Figur 4.1. Kart som viser tiltakets lokalisering i regionen.

Figur 4.2. Planområdet (rød linje) og planlagt trasé for turveien (svart stiple linje).

5 MATERIALE OG METODE

Formålet med denne utredningen er å belyse påvirkninger av tiltaket som kan ha vesentlige konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø. I plan- og bygningsloven er det i detalj gjort rede for i hvilke tilfeller det stilles krav om konsekvensutredning. Kravene til metode er gitt i veiledere og forskrifter. Felles for ulike fagutredninger er en inndeling i fire faser:

- Registreringsdel
- Verdisetting
- Omfangsutredning
- Konsekvensgradering

Utredningen er utført etter Statens vegvesens håndbok 140 - *Konsekvensanalyser* (2006) og Riksantikvarens Rettleiar: *Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar* (2003).

5.1 Begreper og definisjoner

Kulturminne og kulturmiljø

Kulturminneloven (LOV 1978 nr. 50 Lov om kulturminner) definerer kulturminner som alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng. Definisjonene er vide, noe som skyldes at menneskelig aktivitet er svært allsidig, og derfor har etterlatt en mengde ulike spor. Ordleddet ”minne” indikerer at et kulturminne er noe det knytter seg tradisjon og en viss, men ikke nærmere definerbar, alder til. Ingen konstruksjoner er heller et kulturminne før det oppfattes og defineres som det.

Fornminner og nyere tids kulturminner

Kulturminner eldre enn reformasjonen (1537), spesifisert i kulturminneloven (kml.) § 4, er automatisk fredet, jf. § 3. Slike kulturminner kalles *automatisk fredete kulturminner*, eventuelt *fornminner*.

Etterreformatorisk tid (etter 1537) kalles generelt for nyere tid, og kulturminner fra denne perioden for *nyere tids kulturminner*. Slike kulturminner er, med unntak av hus fra perioden 1537-1650, ikke automatisk fredet og har ikke et formelt vern, men kan fredes ved vedtak. Vedtaksfredninger gjelder vanligvis spesielt bevaringsverdige hus oppført etter 1650. Regulering til *spesialområde bevaring* etter plan- og

bygningsloven er en langt vanligere måte å sikre verneverdige kulturminner fra nyere tid på.

SEFRAK og bygningsarv

SEFRAK er en landsomfattende registrering av faste kulturminner (bygninger) som ble gjennomført i perioden 1975-1995. Registeret omfatter i hovedsak bygninger og ruiner etter bygninger (med unntak av kirker) oppført før 1900, i noen tilfeller også fram til 1940. For å redusere et videre ukontrollert tap av vår eldste bygningsarv vedtok stortinget 3.3.2000 en lovendring av kulturminneloven (kml. § 25 annet ledd) som pålegger kommunene meldeplikt ved rivning eller vesentlig endring av ikke fredet byggverk og anlegg oppført før 1850. Bakgrunn for valg av årstallet 1850 som tidsskille må sees ut fra at midten av forrige århundre markerte en omfattende økning i byggeaktiviteten her i landet. Byggeskikk og materialbruk endret seg også i en betydelig grad fra omkring 1850.

5.2 Vurdering av verdi

Kulturminner og kulturmiljø utgjør en verdi/ressurs på flere måter. Vår kulturarv er unik, og kan ikke erstattes dersom den går tapt. Kulturminner tilfører omgivelsene innhold, karakter og tidsdybde, og beriker derigjennom vår opplevelse. Kulturminner representerer en unik kunnskaps- og erfaringsressurs. Det skilles grovt mellom *opplevelsesverdi*, *kunnskapsverdi* og *bruksverdi*. Det er knyttet til dels ulike sett med kriterier til disse verdikategoriene, jf. tabell 5.1, men det er likevel ikke mulig å skille skarpt mellom disse. Kriteriene er en blanding av faglige, antikvariske grunnprinsipper og relative verdivalg. Beliggenhet, tilgjengelighet, tilrettelegging og informasjon har betydning i forhold til å kunne utnytte kulturminners og kulturmiljøers potensial for opplevelse og bruk.

Tabell 5.1. De viktigste kriterier for kulturminners og kulturmiljøers verdigrunnlag.

Opplevelsesverdi	Kunnskapsverdi	Bruksverdi
Identitetsverdi Symbolverdi	Representativitet Historisk/vitenskapelig kildeverdi	Reelle bruksressurser Økologisk verdi
Estetisk verdi (arkitektonisk/kunstnerisk)	Alder	Næringsverdi
Autentisitet Miljøverdi	Variasjon/mangfold Autentisitet Sjeldenhet Tidsdybde	Pedagogisk verdi
Identitetsverdi Symbolverdi	Representativitet Historisk/vitenskapelig kildeverdi	Reelle bruksressurser Økologisk verdi

Fornminner har generelt høy *vitenskapelig verdi*. De representerer den eneste direkte vitenskapelige kilden man har til kunnskap om menneskets tilværelse i forhistorisk tid, og er et viktig supplement til de historiske kilder fra middelalderen. Også nyere tids kulturminner kan være viktige supplement til andre vitenskapelige kilder.

En enklere og mer generell måte å sammenfatte kulturminners og kulturmiljøers på er å angi verdien som henholdsvis *liten*, *middels* eller *stor* etter kriteriene presentert i tabell 5.2 (jf. Statens vegvesen 2006). Tabellen tar høyde for de fleste kriteriene presentert ovenfor, men er ikke nødvendigvis direkte overførbar til andre måter å verdivurdere på. Nasjonal verdi ut fra andre kriterier vil ikke nødvendigvis tilsi stor verdi i denne sammenheng.

Tabell 5.2. Kriterier for verdisetting av kulturminner og kulturmiljø (etter Statens vegvesen 2006).

Type kulturmiljø	Liten verdi	Middels verdi	Stor verdi
Fornminner/samiske kulturminner (automatisk fredet)	- Vanlig forekommende enkeltobjekter ute av opprinnelig sammenheng	- Representative for epoken/funksjonen og inngår i en kontekst eller i et miljø med noe tidsdybde. - Steder det knytter seg tro/tradisjon til	- Sjeldent eller spesielt godt eksempel på epoken/funksjonen og inngår i en svært viktig kontekst eller i et miljø med stor tidsdybde - Spesielt viktige steder som det knytter seg tro/tradisjon til
Kulturmiljøer knyttet til primærnæringsene (gårdsmiljøer/fiskebruk/småbruk og lignende)	- Miljøet ligger ikke i opprinnelig kontekst - Bygningsmiljøet er vanlig forekommende eller inneholder bygninger som bryter med tunformen - Inneholder bygninger av begrenset kulturhistorisk/arkitektonisk betydning	- Miljøet ligger delvis i opprinnelig kontekst - Enhetlig bygningsmiljø som er representativt for regionen, men ikke lenger vanlig og hvor tunformen er bevart - Inneholder bygninger med kulturhistorisk/arkitektonisk betydning	- Miljøet ligger i en opprinnelig kontekst - Bygningsmiljø som er sjeldent eller særlig godt eksempel på epoken/funksjonen og hvor tunformen er bevart - Inneholder bygninger med stor kulturhistorisk/arkitektonisk betydning
Kulturmiljøer i tettbygde områder (bymiljøer, boligområder)	- Miljøet er vanlig forekommende eller er fragmentert - Inneholder bygninger som har begrenset kulturhistorisk betydning	- Enhetlig miljø som er representativt for epoken, men ikke lenger vanlig - Inneholder bygninger med arkitektoniske kvaliteter og/eller kulturhistorisk betydning	- Enhetlig miljø som er sjeldent eller særlig godt eksempel på epoken - Inneholder bygninger med spesielt store arkitektoniske kvaliteter og/eller av svært stor kulturhistorisk betydning
Tekniske og industrielle kulturmiljøer og rester etter slike (industri, samferdsel)	- Miljøet er vanlig forekommende - Inneholder bygninger uten spesielle arkitektoniske kvaliteter	- Miljøet er representativt for epoken, men ikke lenger vanlig - Inneholder bygninger med arkitektoniske kvaliteter	- Miljøet er sjeldent og et spesielt godt eksempel på epoken - Inneholder bygninger med spesielt store arkitektoniske kvaliteter
Andre kulturmiljøer (miljøer knyttet til spesielle enkeltbygninger, kirker, kulturlandskap, parker og lignende)	- Miljøet er vanlig forekommende og/eller fragmentert - Bygninger uten spesielle kvaliteter - Vanlig kulturlandskap med endret topografi	- Miljø som er representativt for epoken, men ikke lenger vanlig - Bygninger/objekter med arkitektoniske/kunstneriske kvaliteter - Vanlig kulturlandskap med noe endret topografi	- Miljø som er sjeldent og/eller et særlig godt eksempel på epoken - Bygninger/objekter med svært høy arkitektonisk/kunstnerisk kvalitet - Sjeldent/gammelt kulturlandskap

Verdien blir fastsatt langs en glidende skala som spenner fra liten verdi til stor verdi, basert på den relative betydningen av området for gjeldende tema (figur 5.1). Verdi-vurderingen i et delområde kan differensieres i et verdikart, men registreringskategori-ene må også gis en samlet vurdering. Ulike tema har ulike kriterier for verdisetting.

Figur 5.1. Skala for verdi.

5.3 Vurdering av omfang

Omfang er et uttrykk for hvor store negative eller positive endringer det aktuelle tiltaket vil medføre for kulturminner og kulturmiljø. Omfanget vurderes i forhold til 0-alternativet.

Det er utarbeidet et sett omfangskriterier som skal brukes for å fastsette tiltakets omfang (Statens vegvesen 2006) som supplerer tabell 3.3 med noen kvalitative kriterier, se tabell 5.4.

Tabell 5.3. Kriterier for vurdering av tiltakets omfang for kulturminner og kulturmiljø.

	Stort positivt omfang	Middels positivt omfang	Lite/intet omfang	Middels negativt omfang	Stort negativt omfang
Kulturminner og –miljøers endring og lesbarhet	Tiltaket vil i stor grad bedre forholdene for kulturminner/-miljøer Tiltaket vil i stor grad øke den historiske lesbarheten	Tiltaket vil bedre forholdene for kulturminner/-miljøer Tiltaket vil bedre den historiske lesbarheten	Tiltaket vil stort sett ikke endre kulturminner/-miljøer Tiltaket vil stort sett ikke endre den historiske lesbarheten	Tiltaket vil medføre at kulturminne/-miljøer blir skadet Tiltaket vil redusere den historiske lesbarheten	Tiltaket vil ødelegg kulturminner/-miljøer Tiltaket vil ødelegge den historiske lesbarheten
Historisk sammenheng og struktur	Tiltaket vil i stor grad styrke den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser Tiltaket vil i stor grad forsterke historiske strukturer	Tiltaket vil styrke den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser Tiltaket vil forsterke historiske strukturer	Tiltaket vil stort sett ikke endre den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser Tiltaket vil stort sett ikke endre historiske strukturer	Tiltaket vil svekke den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser Tiltaket vil redusere historiske strukturer	Tiltaket vil bryte den historiske sammenhengen mellom kulturmiljøer og deres omgivelser Tiltaket vil ødelegge historiske strukturer

Dette trinnet består i å beskrive og vurdere type og omfang av mulige virkninger på de ulike temaene som blir verdisatt dersom tiltaket gjennomføres. Omfanget blir gjengitt langs en trinnløs skala *fra stort negativt omfang til stort positivt omfang* (figur 5.2). Vurderingene blir gjort i henhold til kriteriene i håndbok 140 for konsekvensanalyser (Statens vegvesen 2006). Kriteriene er gjengitt i tabell 2. Omfanget blir blant annet vurdert ut fra påvirkning i tid og rom, og sannsynligheten for at virkning skal oppstå.

Virkningsomfang						
Stort negativt	Middels negativt	Lite negativt	Intet/ubetydelig	Lite positivt	Middels positivt	Stort positivt
▲						

Figur 5.2. Skala for omfang.

5.4 Vurdering av konsekvens

Det siste trinnet i vurderingene består i å sammenholde verdivurderingene og omfanget av tiltaket for derved å utlede den samlede konsekvens i henhold til diagram vist i figur 5.3.

Verdi Omfang	Verdi		
	Liten	Middels	Stor
Stort positivt			Meget stor positiv konsekvens (++++)
Middels positivt			Stor positiv konsekvens (+++)
			Middels positiv konsekvens (++)
Lite positivt			Liten positiv konsekvens (+)
Intet omfang			Ubetydelig (0)
Lite negativt			Liten negativ konsekvens (-)
Middels negativt			Middels negativ konsekvens (- -)
			Stor negativ konsekvens (- - -)
Stort negativt			Meget stor negativ konsekvens (- - - -)

Figur 5.3. Konsekvensvifte som viser hvordan verdi og omfang kombineres for å finne konsekvens (Statens Vegvesen)

Denne sammenstillingen gir et resultat langs en skala fra meget stor positiv konsekvens til meget stor negativ konsekvens. De ulike kategoriene er illustrert ved å benytte symbolene ”-” og ”+”.

5.5 Datagrunnlag

Det ble gjennomført befarings i planområdet den 16. desember 2013 av Rune Idsøe, sammen med Camilla Bø fra Prosjektil AS. Værmessig var det plussgrader og bar mark, kraftig regn, men forholdsvis god sikt. Været var ikke til hinder for en tilstrekkelig god vurdering av området.

Feltarbeidet er supplert med innsamling av eksisterende opplysninger fra offentlige databaser og karttjenester (Askeladden, Temakart Rogaland, m.m.).

Alle temakart er laget i ArcMap (GIS). Planområdet og ny trasé er kartfestet etter filer mottatt fra Prosjektil AS, mens deltraseen som sammenfaller med eksisterende sti er digitalisert på bakgrunn av ortofoto. Bakgrunnskartet er basert på WMS-tjeneste fra Kartverket (toporaster). Det er også benyttet andre WMS-tjenester med presentasjon av ulike typer temadata, men temadata er lastet ned (shape-format) for alle tema der dette er mulig (eks. Askeladden og SEFRAK).

5.6 Problemstillinger

Direkte virkninger

Dette omfatter skade, fjerning, tildekking, flytting og forandring av kulturminner. Det er kun kulturminner og kulturmiljø i selve tiltaksområdet som kan bli direkte berørt. Tiltak som i seg selv ikke berører et kulturminne direkte kan likevel medføre direkte virkninger på sikt.

Kulturminnelovens § 3 første ledd skisserer forbud mot visse former for inngrep i automatisk fredete kulturminner, med mindre det er lovlig etter kml. § 8, det vil si tillatelse etter dispensasjon. Alle automatisk fredete kulturminner etter kml. § 6 har dessuten en sikringssone på fem meter fra fornminnets synlige eller kjente ytterkant. Rettsvernet etter § 3 gjelder også for sikringssonen.

Indirekte virkninger

Indirekte virkninger medfører endring eller forstyrrelser i omgivelsene som utgjør en del av kulturminnets eller kulturmiljøets kontekst og miljøsammenheng. Visuelle virkninger vil være den vanligste og mest dominerende formen for indirekte virkning. Et tiltak kan føre til barriereeffekter og fragmentering av sammenhenger mellom kulturminnet/kulturmiljøet og landskapet det ligger i. De fysiske omgivelsene sett fra kulturminnet/kulturmiljøet kan bli vesentlig forandret eller forringet. Tiltaket kan i verste fall dominere utsynet sett fra kulturminnet/kulturmiljøet, særlig dersom dette

ligger tett ved eller i en dominerende synsretning. Dette kan medføre redusert opplevelsesverdi og endrete betingelser for forståelse av kulturminnets/kulturmiljøets historiske plassering og betydning (lesbarhet). Viktige sammenhenger mellom kulturminne og landskap kan bli endret/ødelagt, eller relasjonen mellom flere kulturmiljø som inngår i en visuell/kontekstuell sammenheng kan bli vesentlig endret. Kulturminner og kulturmiljø både i og utenfor tiltaksområdet kan bli indirekte påvirket av tiltaket.

Også indirekte virkninger kan være i strid med kulturminnelovens § 3 første ledd, som også skisserer forbud mot å skjule eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredete kulturminner.

5.7 Influensområde og utredningsområde

Influensområdet omfatter hele det området som blir påvirket av tiltaket, enten direkte i form av inngrep eller indirekte i form av visuelle virkninger, støy, osv. På grunn av tiltakets beskjedne karakter, topografien og vegetasjonen i området, defineres visuelt influensområde å ha omtrent tilsvarende avgrensning som planområdet. Når det gjelder støy fra ATV vil influensområdet være noe større.

Utredningsområdet omfatter et noe større nærområde for å sette kulturhistorien i plan- og influensområdet inn i en større historisk sammenheng. Statusdelen omfatter derfor også kulturminner og kulturmiljø i områder som ikke vil bli berørt av tiltaket. Vurdering av omfang og konsekvens gjøres bare for de kulturminner og kulturmiljø som tiltaket vil påvirke.

6 OMRÅDEBESKRIVELSE

6.1 Landskap, vegetasjon og løsmasser

Planområdet ligger lengst nordøst i Vinddalen, mellom ca. 390 og 580 moh. Fra parkeringsplassen smalner dalføret raskt inn, og det meste av planområdet ligger i et trangt dalføre med klart markerte og steile dalsider opp mot fjellplatåene i øst og vest. Dalfoten er noe slakere på begge sider, men likevel forholdsvis bratt og ulendt, og domineres av ras- og blokkmark med til dels ganske store blokksteiner. Til tross for blokkdominansen er vegetasjonsdekket ganske omfattende, med forholdsvis tett skog pga. et lokalt meget fuktig klima. Ren furuskog dominerer planområdet og nærliggende områder i sør (figur 6.1). I de bratteste og nordligste partiene finnes ung til eldre bjørkeskog (figur 6.2). Bunnsjiktet domineres for det meste av mose og diverse gras- og lyngarter. Skogen avtar raskt i planområdets nordlige ende, hvor terrenget går over i flatere og fattig myr- og lynghei.

I følge NGUs berggrunnskart er berggrunnen i planområdet ensartet og består av øyegneis og granitt. Løsmassene består dels av usammenhengende eller tynt morene-dekke, dels av breelvavsetninger.

Figur 6.1. Furuskog på blokkrik mark. Feltsjiktet er her dominert av røsslyng. Foto: Knut Børge Strøm.

Figur 6.2. Bjørkeskog i skråningen mot elva. Foto: Knut Børge Strøm.

6.2 Dagens arealbruk

Planområdet er lokalisert i et område som er disponert til LNF-formål i kommuneplanen. Planområdet vestre grense ligger midt i Vinddøla, som er en del av Espedalsvassdraget. Vinddøla ligger i nedbørfeltet til det vernede vassdraget Espedalselva.

6.3 Menneskelig påvirkning

Det går en oppmerket turistforeningssti gjennom planområdet, som starter fra parkeringsplassen i nordenden av Vinddalsvegen, etter å ha passert en større flate med maskindyrket nydyrkingsmark. Stien krysser først Vinddøla på ny hengebru (figur 6.3), og følger siden den gamle drifteveien nordover Vinddalen og østover til Korvabu. Turistforeningens hytte i Vinddalen ligger 400 moh. inne i furuskogsområdet bare noen få minutters gange fra parkeringsplassen, like utenfor planområdets sørligste del i vest. Hytta ble bygget i 1917, og er blant Turistforeningens minste, med skut og ett rom med køyeplass til fire personer. Det går også en kraftlinje langs dalføret. Ellers er det få eller ingen spor av menneskelig påvirkning i planområdet.

Figur 6.3. Bru over elva Vinddøla, sør i planområdet. Foto: Knut Børge Strøm.

7 KULTURMINNER OG KULTURMILJØ

7.1 Lokalhistorie

Navneforklaring

Navnet Vinddalen kommer trolig av *vind*, 'skeiv, vridd', og ikke av værphenomenet med luftbevegelse (Særheim 2002). Om navnet skyldes at dalføret bukter seg litt mer enn eksempelvis den noe rettere Espedalen og sidedalføret Røssdalen, vites ikke.

Lite kjent forhistorie

Funn lengre nede i Espedalen viser at området ble utnyttet allerede i steinalderen. Sannsynligvis ble også de mange gode hellerne i Vinddalen og Røssdalen brukt allerede i denne perioden. De fleste gårdene i Espedalen ble ryddet i jernalderen, og her finnes gravminner og funn. Vinddalen ligger noe perifert lengre oppe i forlengelsen av Espedalen. Bruken av området i forhistorisk tid er svært lite kjent. Dette understrekes av at Vinddalen eksempelvis ikke er omtalt i de to temanumrene om Forsands forhistorie i fagtidsskriftet *frå haug ok heiðni* (2/1983 og 3/2001), foruten stikkordsmessig omtale av Fantahedleren, som ligger i Vinddalen i underkant av to kilometer sør for planområdet (se under).

Støler

I disse relativt karrige områdene har forholdene for dyrking og jordbruk alltid vært marginale, og husdyrhold har derfor vært den viktigste økonomiske ressursen. Det var først og fremst den nære utmarka rundt gården som ble brukt til beite for småfe og storfe, men også randsonene mot høgheia ble ekstensivt brukt til støling og uteslått i perioder med befolkningsvekst og ressursmangel, i tiden før Svartedauden (1349), og særlig ut over 17-1800-tallet og stedvis fram til rundt 1950. Enkelte støler er blitt dokumentert å ha vært i bruk allerede i jernalderen. De eldste, beste og mest brukte stølene ligger forholdsvis nær gårdene, slik som eksempelvis Espedalsstølen, som ligger mindre enn to kilometer øst for gårdene på Øvre Espedalen. Her skal det ha vært funnet spinnehjul, som en tydelig indikasjon på dette (Engen 1989).

Driftehei og legegjeting på 1800-tallet

Med befolkningsøkningen økte også antallet husdyr i heiene, og utmarksbeitene nådde stadig lengre inn i høgheia. Fra 1830-40-årene var omfanget så stort at det meste av høgheiene i regionen ble tatt i bruk til beite, og ble kalt «driftehei». Drifteheiene var en eiendomsteig i høgheia som vanligvis ble utleid mot «grasleie». Drifteheiene omfattet hele indre deler av Rogaland og Agder, med unntak av grenseområdene mellom Bykle, Årdal, Hjelmeland og Suldal, som ble kalt «Dyraheio» pga. villreinen. Topografien kanaliserte ferdseien for folk og bufe til dalførene, og mange steder er det etablerte drifteveier. Det går en slik driftevei opp Vinddalen og gjennom planområdet.

I dette regulerte driftesystemet ble krøterdriftene «legegjette», dvs. at gjeterne samlet krøtterne på en bestemt liggeplass, «driftelege», om kvelden på grunn av faren for

rovdyr. Driftelegene ble ofte lagt til grasrike områder nær myr og blokkmark. Ofte var det en heller under en av de større steinblokkene der gjeterne hadde fast soveplass. Ved mange av disse er det lagt opp små steinmurer som ekstra beskyttelse. Andre steder kunne det være enkle buer av lauv, steinvegger eller lafta småbuer. Det er svært mange slike drifteleger og drifteheller i heiene. Krøterdriftene ble legegjette fra midten av 1700-tallet til rundt 1900/1910.

Nybrotsarbeid i Vinddalen på 1900-tallet

Den noe perifere beliggenheten i et høyereliggende utmarksområde medvirker til at de skriftlige kildene er forholdsvis tause om Vinddalen og Tørejuvet, også for nyere tid. Heller ikke gards- og ættesoga om Forsand (Engen 1989) sier stort om Vinddalen, ut over historien bak det dyrkingsfeltet her.

Det store dyrkingsfeltet i Vinddalen, rett sør for planområdet, var opprinnelig myr. Et arbeidslag hadde planer om bureising her når planen om oppdyrking av myra ble lansert midt i 1930-årene. Et prøvefelt ble tilsådd i 1938. Krigen satte en midlertidig stopp, og først i 1950-årene kom tanken om felles tilleggsjord opp igjen, men ble ikke realisert pga. manglende teknologi. Dagens vei opp Vinddalen ble bygd 1975-77. Samme år ble 214 dekar beite horvet, kalket, gjødslet og tilsådd. Året etter ble 70 dekar fulldyrket. I dag er det over 400 dekar fulldyrket tilleggsjord i Vinddalen.

7.2 Registreringsstatus i Askeladden

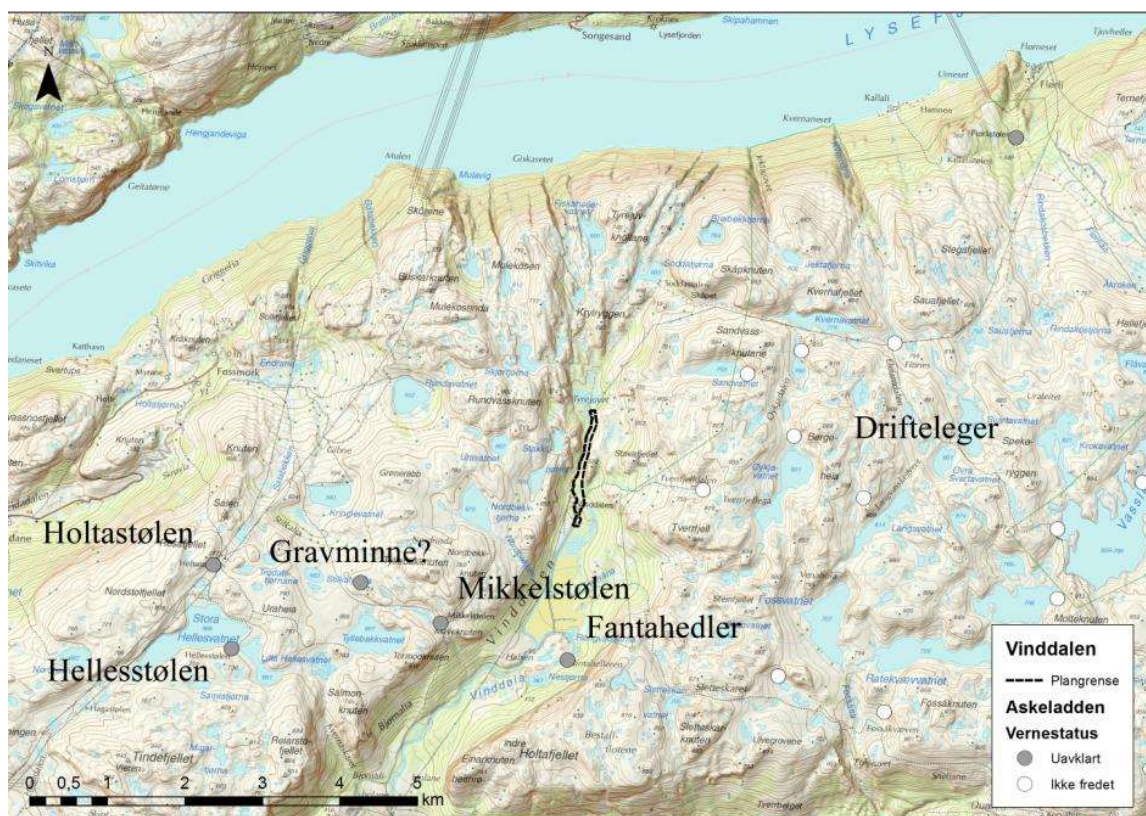
Pr. i dag er det ingen registrerte kulturminner i *Askeladden* innenfor planområdets avgrensning, eller i umiddelbar nærhet. Registreringsstatus i et større nærområde er vist på kart (figur 7.1). De fleste av disse kulturminnene er fra nyere tid.

Kulturminner med status uavklart i sør og vest

Som kartet i figur 7.1 viser, er det registrert noen kulturminner med status «uavklart» sør og sørvest for planområdet. Tre av disse er setervoller kjent fra nyere tid (Holtastølen, *Askeladden* ID 142602, Mikkeltølen, ID 142609 og Hellestølen, ID 142615). Det skal være funnet litt flintavfall i Fantahedleren i Vinddalen (ID 4657), men det er uvisst om disse er fra steinalderen, og kulturminnet har derfor status uavklart i *Askeladden*. I heia er det påvist et mulig steinsatt gravkammer (ID 71835), også uavklart som fornminne.

Drifteleger øst for planområdet

Øst for planområdet er det en rekke kulturminner med status «ikke fredet» i *Askeladden*, samtlige av disse er hellere brukt som drifteleger fra senest 1800-tallet i forbindelse med drifteveiene i heia. Driftelegene er registrert i «*Murar og hellerar i heiane. Drifteheiane i Rogaland og på Agder*» (Hageland 1998).

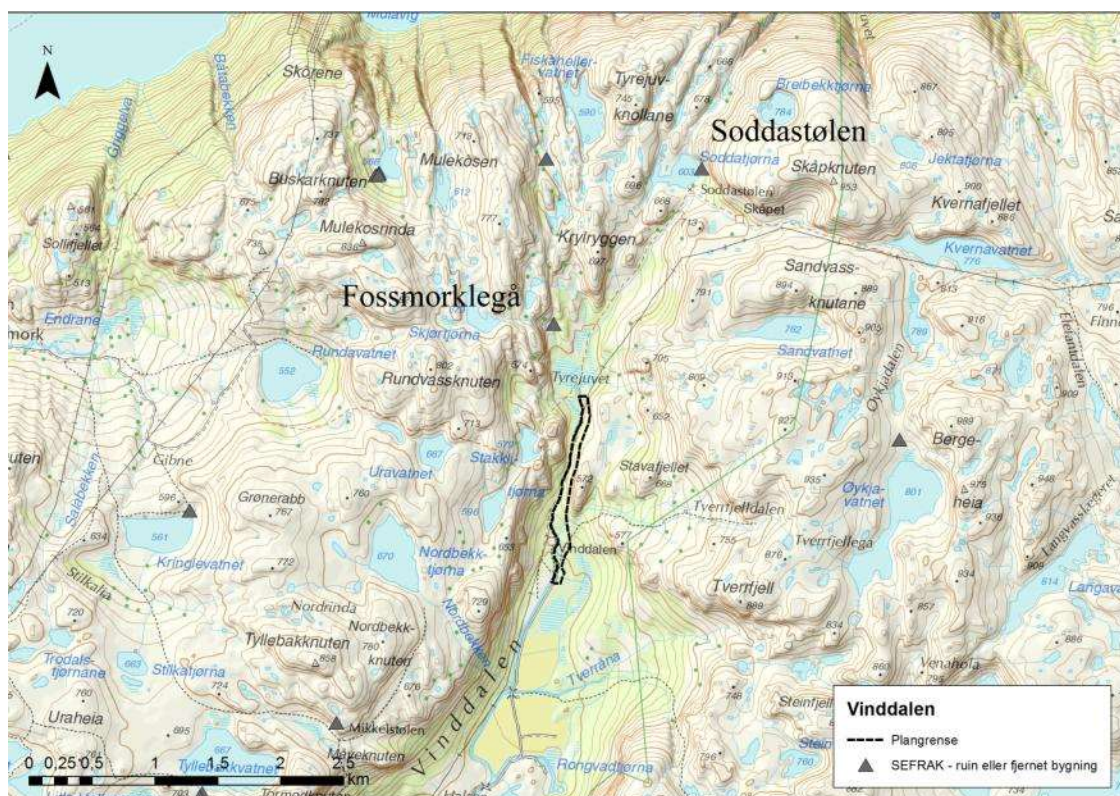

Figur 7.1. Kart over registreringer i Askeladden i nærområdene rundt Vinddalen og planområdet.

7.3 SEFRAK

Det er ingen SEFRAK-objekter innenfor planområdet eller i umiddelbar nærhet. Fossmorklegå (SEFRAK ID 1594897858) er den nærmeste, og ligger seks hundre meter nord/nordvest for planområdet. Her skal ha vært en driftelege (se omtale nedenfor, i kapittel 7.4), oppholdssted/hvilested for gjeterne. Lega er ikke datert i registreringsskjemaet, men 1800-tallet er mest sannsynlig. I dag er det kun tydelige rester etter grunnmuren igjen. Ca. to km nordøst for planområdet ligger Soddastølen (1594897859), også her er det kun ruiner.

Det er flere gamle støler i heiene og dalførene rundt, en del av disse er SEFRAK-registrerte (figur 7.2).

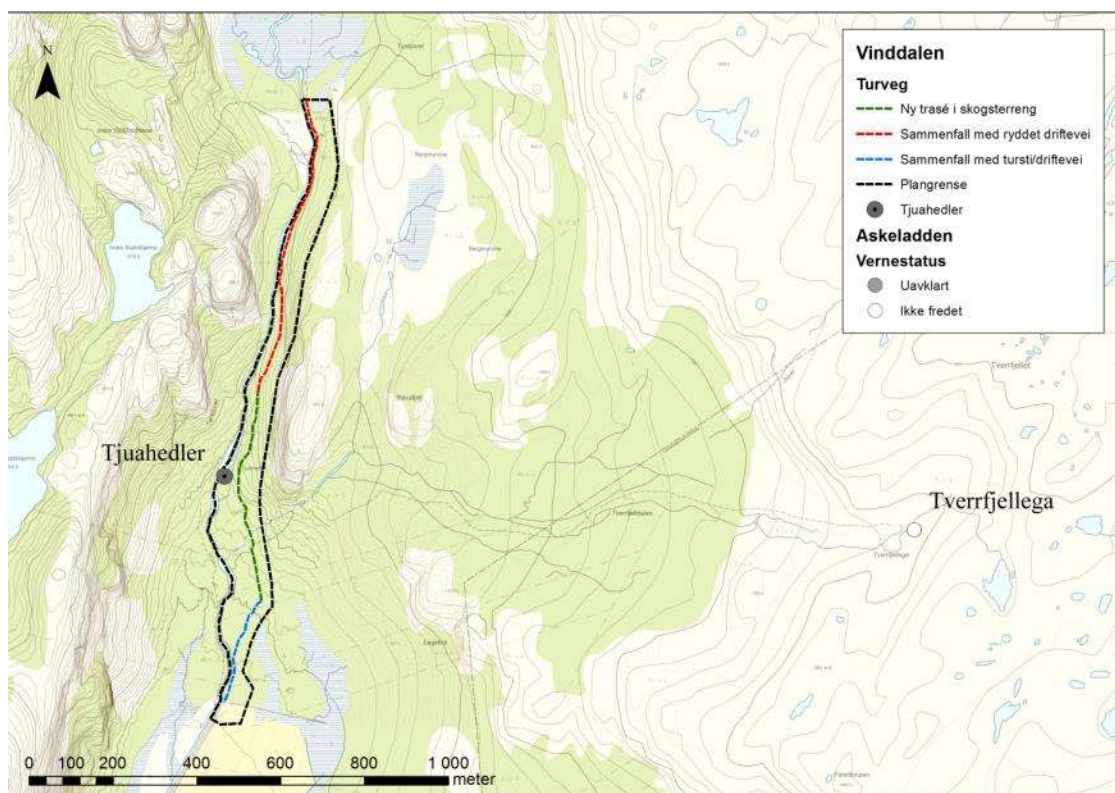

Figur 7.2. Kart over SEFRAC-registreringer i nærområdene rundt Vinddalen og planområdet.

Kartet gir et godt bilde på hvor stølene i nærområdene rundt Vinddalen lå i nyere tid. Disse er alle sammen fjellstøler. Betydningen av ordet støl var til å begynne med 'melkeplass i utmarka', senere ble støl det vanlige ordet for sommergård. På en del støler var det enkle bygninger, men ikke på alle. Stedvis kunne hele familiene oppholde seg på stølen en tid om sommeren. Svært mange av stølene er fra perioden med befolkningsvekst utover 17- og 1800-tallet og noe inn på 1900-tallet.

7.4 Kulturminner i planområdet

I planområdet er det to drifteveier, den ene følger planområdet gjennom Tørejuvet nordover, retning Fossmorklegå og Soddastølen, den andre går østover fra planområdets sørlige del til den registrerte helleren og driftelega i Tverrfjelldalen. I sør sammenfaller planlagt turvei med tursti og driftevei til Tverrfjelldalen, i nord sammenfaller den med drifteveien mot Fossmorklegå og Soddastølen. Mellom disse er det et parti der turveien skal følge ny trasé gjennom skogsterreng. Tjuahedler ligger også innenfor planområdet. Se kart nedenfor (figur 7.3).

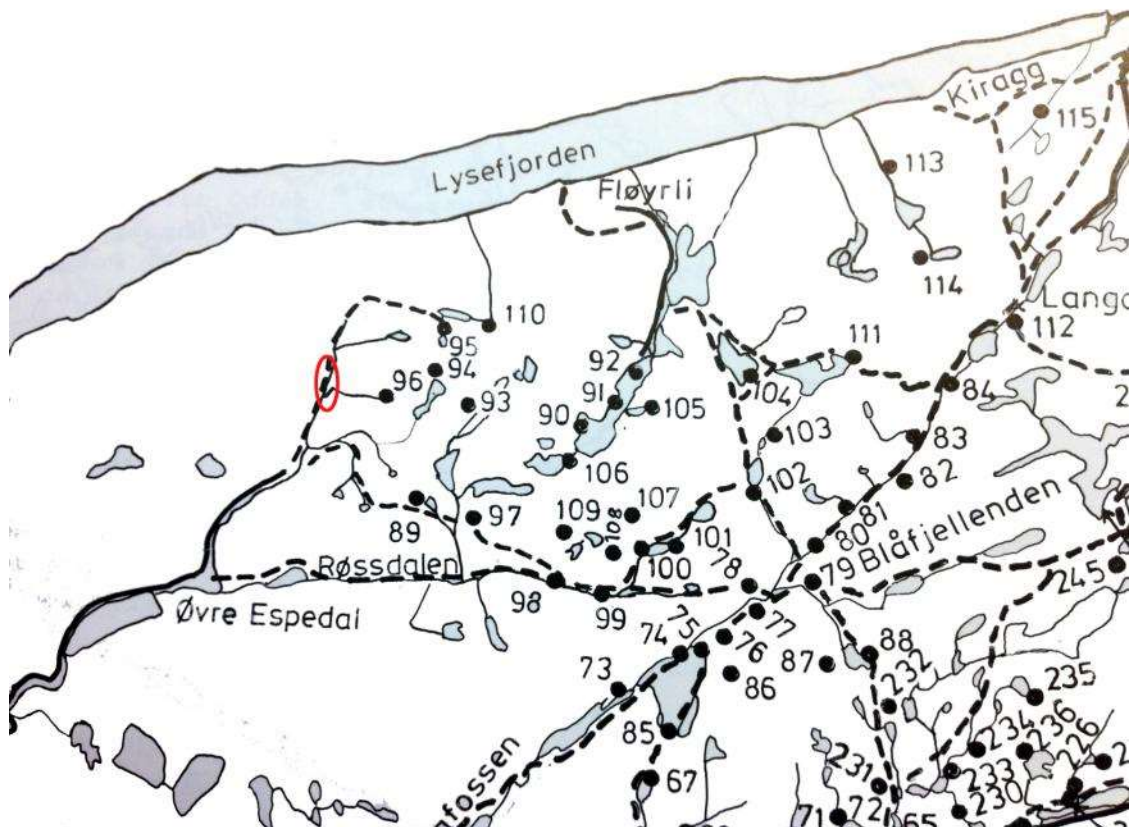

Figur 7.3. Kart som viser traseen for planlagt turvei. Fargenyansene skiller mellom nyetablering og sammenfall med eksisterende tursti og driftevei.

7.4.1 Drifteveien gjennom Tørejuvet

Det går en gammel driftevei fra Vinddalen og opp gjennom den såkalte «Espedals driftehei» sør for Fløyrlø, hvor det forgrener seg et helt nettverk av tilsvarende drifteveier. Det er gjort en omfattende registrering av drifteveier samt murer og hellere langs disse i Rogaland og Agder (Hageland 1998), og kartet nedenfor (figur 7.4) viser et utsnitt fra det aktuelle området. Det er ikke registrert noen hellere eller drifteleger i det aktuelle området, de tre nærmeste driftelegene (94. Øykjadalslega, 95. Illakleivlega og 96. Tverrfjell-lega) ligger alle et par kilometer øst for Vinddalen og Tørejuvet.

Drifteveien sammenfaller helt eller delvis med etablert tursti, i det minste gjennom Tørejuvet. Herfra følger stien hoveddalføret videre nordover mot Soddattjørna og Soddastølen, hvor den så dreier østover mellom Skåpknuten og Sandvassknutane, forbi sørsiden av Kvernavatnet og Sauafjellet og ned til Fløyrlø.

Figur 7.4. Utsnitt fra kart over drifteveier, drifteleger og hellere sør for Lysefjorden. Planområdet er omtrentlig markert med rødt. Fra Hageland 1998.

Det kan være vanskelig å skille mellom nyere tids tursti der denne kun er etablert som tråkk gjennom terrenget og gammel driftevei holdt ved like av turgåere og dyr på beite. Strekninger med rydding og opparbeiding av stein er imidlertid sikrere og synlige spor etter gammel driftevei. I Tørejuvet og nordenden av planområdet, der drifteveien går gjennom forholdsvis storsteinet ur, er det en strekning hvor det er delvis tilrettelagt på denne måten. Drifteveien er synlig opparbeidet og tilrettelagt gjennom blokkura ved at blokkstein er veltet til siden og noe stein- og hellelegging i veifaret (figur 7.5). Egentlige bakkemurer og forstøtningsmurer finnes ikke.

Figur 7.5. Eksisterende sti og driftevei gjennom blokkmark og skogsterreng. Foto: Knut Børge Strøm.

Verdivurdering

Ved vurdering av verdi vektlegges blant annet drifteveiens utforming, graden av tilrettelegging, synlighet i terrenget, landskapskontekst og kontekstssammenheng med andre kulturminner. Selv om det går luftlinje gjennom Tørejuvet og langs hele stien videre til Fløyrlø, har ikke denne avgjørende negativ betydning for landskapskonteksten. Drifteveien er ikke like forseggjort og tilrettelagt som enkelte andre eksempler i regionen. Drifteveien har stor gjenbruksverdi i forhold til friluftsliv, og tilfører således friluftslivet og området tidsdybde og historisk innhold.

Samlet vurderes drifteveien å ha middels verdi.

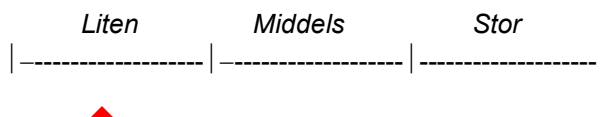

7.4.2 Tjuahedleren

I tilknytning til Vinddøla, omtrent midtveis i planområdet, ligger det en gedigen steinblokk kalt Tjuahedler (figur 7.6 og 7.7 under). Denne er ikke registrert som kulturminne i *Askeladden*, og er heller ikke omtalt i registreringen av drifteveier og tilknyttede hellere (Hageland 1998). Blokkhelleren er et ruvende element og godt synlig fra turstien (koordinater UTM sone 32: 346271 6539126).

Verdivurdering

Navnet Tjuahedleren vitner om historisk bruk av denne, men alder og omfang er uvisst. Dette er det eneste kjente kulturminnet som inngår i en kulturmiljø-sammenheng sammen med drifteveiene innenfor planområdet. Det er ikke steinmurer her, slik det ofte er i hellere som ble brukt i forbindelse med driftelegene. Dette reduserer den historiske lesbarheten noe. Blokkhelleren framstår i dag som ren naturformasjon. Ut fra dagens kunnskapsstatus tilkjennes helleren liten verdi. Dersom den blir bekreftet som fornminne, vil verdien øke til middels eller høyere.

*Figur 7.6. Tjuahedleren sett fra eksisterende tursti på andre siden av Vinddøla. Bildet er tatt mot sørøst.
Foto: Rune Idsøe.*

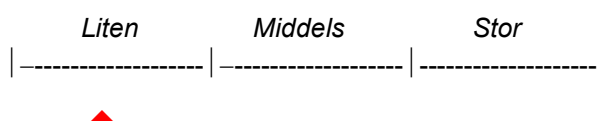
Figur 7.7. Hellerutspringet sett fra omtrentlig ny trasé øst for Vinddøla. Foto: Rune Idsøe.

7.4.3 Driftevei til Tverrfjelldalen

Den oppmerkede turstien fra parkeringsplassen går først nordover et lite stykke innenfor planområdet, før den dreier nordøst og øst opp Tverrfjelldalen til den registrerte helleren her (ID 142468) og driftelega. Turstien sammenfaller trolig helt eller delvis med den gamle drifteveien opp hit. Turstiens nedre del går i lett skogsterreng, og framstår kun som tråkk i vegetasjonen. Det er ikke opparbeidet eller tilrettelagt ved rydding eller steinlegging, i det minste langs den delstrekningen som er innenfor planområdet.

Verdivurdering

Drifteveien framstår som ren tursti, og skiller seg ikke ut fra andre etablerte turstier uten tilsvarende historisk bruk. Den historiske lesbarheten er derfor noe begrenset. Kulturmiljøssammenhengen med helleren og driftelega i Tverrfjelldalen gjør likevel stien noe kulturhistorisk interessant, men vurderes likevel å ha liten verdi.

7.5 Potensial for ikke registrerte kulturminner

7.5.1 Potensial for automatisk fredete kulturminner

Ferdselsvei for villreinjegere i eldre steinalder?

Selv om boplassene til de første menneskene langs norskekysten viser en tydelig marin tilpasning, har jakt på villrein i høyfjellet foregått helt fra tidligmesolitikum (første del av eldre steinalder). På snaufjellplatået sør for Lysefjorden er det påvist et stort antall boplasser i villreinområder ved Stora Fløyrlivatnet datert til ca. 9200-8600 f.Kr. (Bang-Andersen 2005a) og Stora Myrvatn datert til ca. 9000-8200 f.Kr. (Bang-Andersen 2005b), det vil si tidlig pionertid. Stora Fløyrlivatnet ligger åtte kilometer øst for planområdet. Vinddalen ligger i utkanten av det som må antas å ha vært kjerneområdet for villrein, men topografien tilsier at dalføret kan ha vært en viktig ferdselskorridor til og fra fjordstrøkene og den vestligste delen av villreinområdet høgfjellet i eldre steinalder.

Funnbildet indikerer at det nesten utelukkende var relativt høytliggende og vanskelig tilgjengelige deler av langfjella lengre øst som ble utnyttet videre i eldre steinalder, i tiden etter de tidligmesolittiske boplassene ved Stora Fløyrlivatnet. Dette skyldes trolig at reinen trakk østover forholdsvis raskt i århundrene og de første par årtusenene etter istiden, i takt med at isen trakk østover. «Vestgrensa» for villreinens primære utbredelse etter denne tid ser ut til å ha gått øst for Lysebotn, og det er i denne delen av Ryfylke- og Setesdalsheiene registrert et stort antall dyregraver fra jernalder og middelalder (Bang-Andersen 2004). Influensområdet ligger utenfor dette kjerneområdet. Det er ikke kjent noen dyregraver i høgfjellet på sørsiden av Lysefjorden.

Jakt og fangst for øvrig

Foruten de tidligmesolittiske fangstboplassene ved Stora Fløyrlivatnet, er det også gjort funn av flere flintartefakter etter fangstfolk på Øvre Espedal, datert til tidlig- og mellomneolitikum (yngre steinalder). Mellom disse områdene ligger Vinddalen som den mest egnede ferdselsveien mellom fjorden og høyfjellet i denne delen av Forsand.

Vinddalen har trolig vært en viktig ferdselsvei for jakt og fangst i fjellet gjennom alle tider, men omfanget er uvisst. På grunn av topografien i det trange Tørejuvet kan det ha vært et egnet sted å skjule seg blant blokkstein og jakte på kloss hold dersom det var etablerte dyretrekk her. Sannsynligheten for at det er påviselige spor etter dette vurderes likevel som begrenset.

Opphold i Tjuahedleren

Hellere er overheng over berg eller større blokkstein (blokkheller), og slike tørre steder har vært benyttet som overnattingsplasser til alle tider. Fra Agder og Rogaland er det kjent over 900 hellere. De fleste har vært i bruk de siste 200-400 år i forbindelse med jakt, ferdsel eller sauegjetning, men svært mange hellere har vært benyttet

periodisk også i forhistorisk tid helt siden eldre steinalder. Fantahedleren i Vinddalen, i underkant av to kilometer sør for planområdet, er et eksempel, og er registrert i *Askeladden* med status uavklart (ID 4657), dvs. at det ikke er bekreftet som fornminne.

På sørsiden av Tjuahedleren (se omtale og foto i kap. 7.3.2) er det et hellerutspring som vil gi tilstrekkelig ly til at det her vurderes å være stort potensial for automatisk fredete kulturminner tilknyttet opphold/bosetning. I tiden før den omfattende sauedriften på 1800-tallet har opphold her trolig først og fremst sammenheng med ferdsel til og fra høgfjellet og jakt/fangst, muligens også støling og utmarksbeite.

Gårdsbosetning

Den nærmeste kjente forhistoriske gårdsbosetningen har vært på Øvre Espedal og Myrå, ca. seks kilometer lengre nede i dalføret, hvor det er dokumentert bosetningsspor fra eldre jernalder i form av gårdsanlegg med tre hustufter og flere gravhauger. Det er ingen sikre indikasjoner på at det har vært fast bosetning lengre oppe i dalføret, men det kan heller ikke utelukkes. Planområdet ligger uansett vesentlig høyere enn det potensialet strekker seg.

Det skal ha vært en godt nedfalt hustuft på 20 meters lengde på myra i Vinddalen som ble ryddet bort med brøyten under nydyrkingen på 70-tallet (Engen 1989). Bygningens alder og funksjon vites ikke, men er etter alt å dømme fra nyere tid, og kan trolig settes i sammenheng med utmarksbruk.

7.5.2 *Potensial for stølsminner*

Det er langt flere spor i heiene fra nyere tid, og stølsminner, drifteleger, hellere, høyløer, jaktbuer og enkelte høystakker utgjør majoriteten.

Mange av de gamle stølsområdene er kjente, enten i form av synlige tufter og/eller som kartfestede stedsnavn. Det er først og fremst de gårdsnære stølene som kan ha røtter tilbake til middelalder og forhistorisk tid, mens de aller fleste stølene i karrig fjellhei og høyfjellet trolig for det meste stammer fra nyere tid. Det er ingen kjente støler innenfor planområdet. Fossmorklegå og Soddastølen noe lengre nord er som nevnt de nærmeste. Hele traseen for planlagt turvei ble gått opp under befaringen, det ble ikke påvist noen synlige spor som kan indikere at det her har ligget en støl. Potensialet vurderes ut fra områdets karakter som lite, men størst i planområdets sørligste og aller nordligste del. Det meste av planområdet vurderes som mindre egnet på grunn av steinur og topografi.

Oppsummering

Det er ikke påvist mange spor etter mennesker i forhistorisk tid i Forsandheiene, og de fleste ligger i heiene nord og øst for Lyse, i de beste villreinområdene.

Planområdet ligger forholdsvis langt fra kjente, registrerte kulturminner. Ut fra beliggenhet, topografi og naturforhold vil potensialet begrense seg til kulturminner knyttet til ferdsel, mulig opphold i Tjuahedler, jakt/fangst og annen utmarksbruk. Potensialet synes å være klart størst for kulturminner fra nyere tid, primært med tilknytning til drifteheia. Potensialet for automatisk fredete kulturminner i planområdet vurderes som lite, med unntak av Tjuahedler.

7.5.3 *Undersøkelsesplikten*

Tiltakshaver plikter å undersøke om tiltaket vil ha innvirkning på automatisk fredete kulturminner, jf. kulturminneloven § 9. Hensikten er å avklare om tiltaket innebærer inngrep som kan skade, skjemme eller ødelegge automatisk fredete kulturminner, eller fremkalle fare for at det skjer. Undersøkelsesplikten gjelder uavhengig av om det er registrert kulturminner i området tidligere eller ikke, da tidligere registreringer i de fleste tilfeller er svært mangelfulle. Svært ofte må det derfor gjennomføres registreringer i planområdet før kulturminnemyndighetene kan gi endelig uttale til planen. Kostnadene ved disse undersøkelsene skal dekkes av tiltakshaver.

Det ville vært en styrke for konsekvensutredningen at undersøkelsesplikten ble gjennomført parallelt, ikke minst for å få avklart statusen til Tjuahedleren. Rogaland fylkeskommune kan imidlertid ikke kreve undersøkelsesplikten oppfylt før planen legges ut til offentlig ettersyn. Det vurderes som lite sannsynlig at § 9-registreringene vil avdekke kulturminner som medfører at planen ikke kan gjennomføres. Eventuelle påviste kulturminner vil imidlertid kunne utløse behov for planendringer. Av den grunn vurderes det som tilstrekkelig at undersøkelsesplikten gjennomføres når planen legges ut til offentlig ettersyn.

8 OMFANG OG KONSEKVENNS

8.1 0-alternativet

Alternativet til foreslått tiltak er at det ikke bygges noen turveg. 0-alternativet medfører dermed en videreføring av dagens situasjon. 0-alternativet vil ikke medføre noen særlige problemstillinger i forhold til kulturminner og kulturmiljø.

8.2 Drifteveien

Virkninger

Den gamle drifteveien vil bli direkte berørt der denne sammenfaller med planlagt ny turvei, det vil si i planområdet nordligste del, fra der hvor turstien krysser Vinddøla og opp gjennom Tørejuvet til flatmyra, hvor terrenget igjen vider og flater ut. Herfra går ferdselsveien/stien over i vanlig tråkk gjennom vegetasjonen. Da det nettopp er langs den berørte delstrekningen at drifteveien er synlig opparbeidet gjennom ura, og ikke bare framstår som sti/tråkk som følge av vegetasjonsslitasje, vil følgelig den viktigste og synlige delen av den opprinnelige drifteveien gå helt tapt. Den historiske lesbarheten som følge av en synlig driftevei går da tapt. Tiltaket vurderes derfor å ha middels - stort negativt omfang.

Virkningsomfang						
Stort negativt	Middels negativt	Lite negativt	Intet/ubetydelig	Lite positivt	Middels positivt	Stort positivt
	▲					

Konsekvens

Middels verdi og middels – stort negativt virkningsomfang betyr at konsekvensen blir **middels negativ (- -)** for drifteveien.

8.3 Tjuahedleren

Virkninger

Traseen passerer 20-30 meter fra denne store steinblokken. Dersom det har vært opphold eller midlertidig bosetning her i steinalder, kan aktivitetsområdet omfatte et forholdsvis stort område rundt. Prøvestikking i og rundt Tjuahedleren i forbindelse med § 9-registreringene vil både kunne påvise og avgrense utstrekningen på et eventuelt automatisk fredet kulturminne.

Turveien med den dimensjonen som er planlagt vil virke noe fremmedartet i dette landskapet, men den historiske lesbarheten og landskapskonteksten rundt Tjuahedleren

blir ikke vesentlig redusert ved en stedlig god tilpasning og moderate terrenginngrep. Forutsatt at traseen ikke berører et eventuelt automatisk fredet kulturminne ved og rundt Tjuahedleren, vurderes omfanget å være lite negativt.

Virkningsomfang						
Stort negativt	Middels negativt	Lite negativt	Intet/ ubetydelig	Lite positivt	Middels positivt	Stort positivt
		▲				

Konsekvens

Liten verdi og lite negativt virkningsomfang betyr at konsekvensen blir **liten negativ (-)** for Tjuahedleren, med samme forbehold om at turveien ikke berører et hittil ukjent fornminne i og rundt helleren.

8.4 Driftevei til Tverrfjelldalen

Virkninger

Turveien sammenfaller med nedre deler av eksisterende tursti fra parkeringsplassen som går til Tverrfjelldalen og Tverrfjell-legå, som antas å følge gammel driftevei. Etter ca. 250 meter dreier turstien mer i østlig retning, mens den planlagte turveien følger ny trasé videre nordover. Det er med andre ord en forholdsvis liten strekning som blir berørt, og drifteveien er her ikke mulig å skille fra vanlig tursti, og den historiske lesbarheten er følgelig sterkt begrenset. Det kan heller ikke vites sikkert at stien her følger eksakt samme trasé som drifteveien tidligere. Tiltaket vil derfor ikke påvirke noen erkjent historisk struktur direkte eller endre den historiske lesbarheten. Omfanget vurderes derfor å være lite negativt.

Virkningsomfang						
Stort negativt	Middels negativt	Lite negativt	Intet/ ubetydelig	Lite positivt	Middels positivt	Stort positivt
		▲				

Konsekvens

Liten verdi og lite negativt virkningsomfang betyr at konsekvensen blir **liten negativ (-)** for drifteveien til Tverrfjelldalen.

8.5 Sammenfatning

Verdi, omfang og konsekvens er sammenfattet i tabell 8.1.

Tabell 8.1. Sammenfatning av kulturminneverdi og tiltakets omfang og konsekvenser.

Kulturminne	Verdi	Omfang	Konsekvens
Drifteveien gjennom Tørejuvet	Middels	Middels - stort	Middels
Tjuahedleren	Liten	Lite*	Liten*
Driftevei til Tverrfjelldalen	Liten	Lite	Liten

* Med forbehold om endring etter gjennomføring av undersøkelsesplikten etter kulturminneloven.

9 AVBØTENDE TILTAK

Dersom Tjuahedleren kan bekreftes som automatisk fredet kulturminne, vil området tilføres stor tidsdybde. Tilrettelegging med informasjonsskilt vil kunne gjøre helleren til et positivt opplevelseselement langs turveien. Dette kan eventuelt også fremmes som et rekkefølgekrav til planen. Skiltet kan plasseres nær helleren, eller alternativt ved parkeringsplassen og turveiens og turstienes begynnelse. Det ville også vært positivt dersom skiltet informerte om drifteveier, drifteleger, hellere og generell kulturhistorie om bruken av heia i nyere tid. Dette siste vil kanskje være særlig aktuelt dersom skiltet står ved parkeringsplassen.

Det bør legges stor vekt på kulturhistorisk og stedlig god tilpasning av turveien. Turveien bør opparbeides mest mulig i tråd med gammel veiskikk. Dette kan gjøres med eksempelvis tørrmurte bakkemurer og forsterkningsmurer der dette eventuelt er nødvendig, og et veidekke som ikke er alt for finkornet eller enhetlig.

Hvis det blir aktuelt å revegetere areal hvor vegetasjonen er fjernet under anleggsarbeid, bør dette gjøres med stedegen vegetasjon.

10 KILDER

Skriftlige kilder

Bang-Andersen, Sveinung 2004: *Reinsdyrgraver i Setesdal Vesthei – analyse av gravene beliggenhet, byggemåte og brukshistorie. AmS-Varia 40*. Stavanger.

Bang-Andersen, Sveinung 2005a: Fløyliavatnet. I: Østmo, Einar & Hedeager, Lotte (red): *Norsk arkeologisk leksikon*. Pax. Oslo.

Bang-Andersen, Sveinung 2005b: Myrvatnet. I: Østmo, Einar & Hedeager, Lotte (red): *Norsk arkeologisk leksikon*. Pax. Oslo.

Engen, S. 1989. *Forsandboka. Gards- og ættesoge bind III*. Utgitt av Forsand kommune.

Frå haug ok heiðni 2/1983. Forsand. Tidsskrift for Rogalands arkeologiske forening, Arkeologisk museum i Stavanger.

Frå haug ok heiðni 3/2001. Forsand. Arkeologi – naturhistorie – kulturhistorie. Tidsskrift for Rogalands arkeologiske forening, Arkeologisk museum i Stavanger.

Hagland, T. N. 1998. *Murar og hellerar i heiane. Drifteheiane i Rogaland og på Agder*. Vest-Agder fylkeskommune, Fylkeskonservatoren i Vest-Agder.

Riksantikvaren. 2003. *Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar*.

Statens vegvesen. 2006. *Håndbok 140. Metodikk for ikke prissatte konsekvenser*. Oslo.

Særheim, I. 2002. *Frå Feisteinen til Napen. Stadnamn i Rogaland*. Stavanger Turistforenings årbok 2002, Stavanger.

Nettbaserte kilder

Askeladden – Riksantikvarens nettbaserte kulturminnedatabase (krever innlogging): <https://askeladden.ra.no/Askeladden>

NGU: www.ngu.no

Temakart Rogaland: www.temakart-rogaland.no